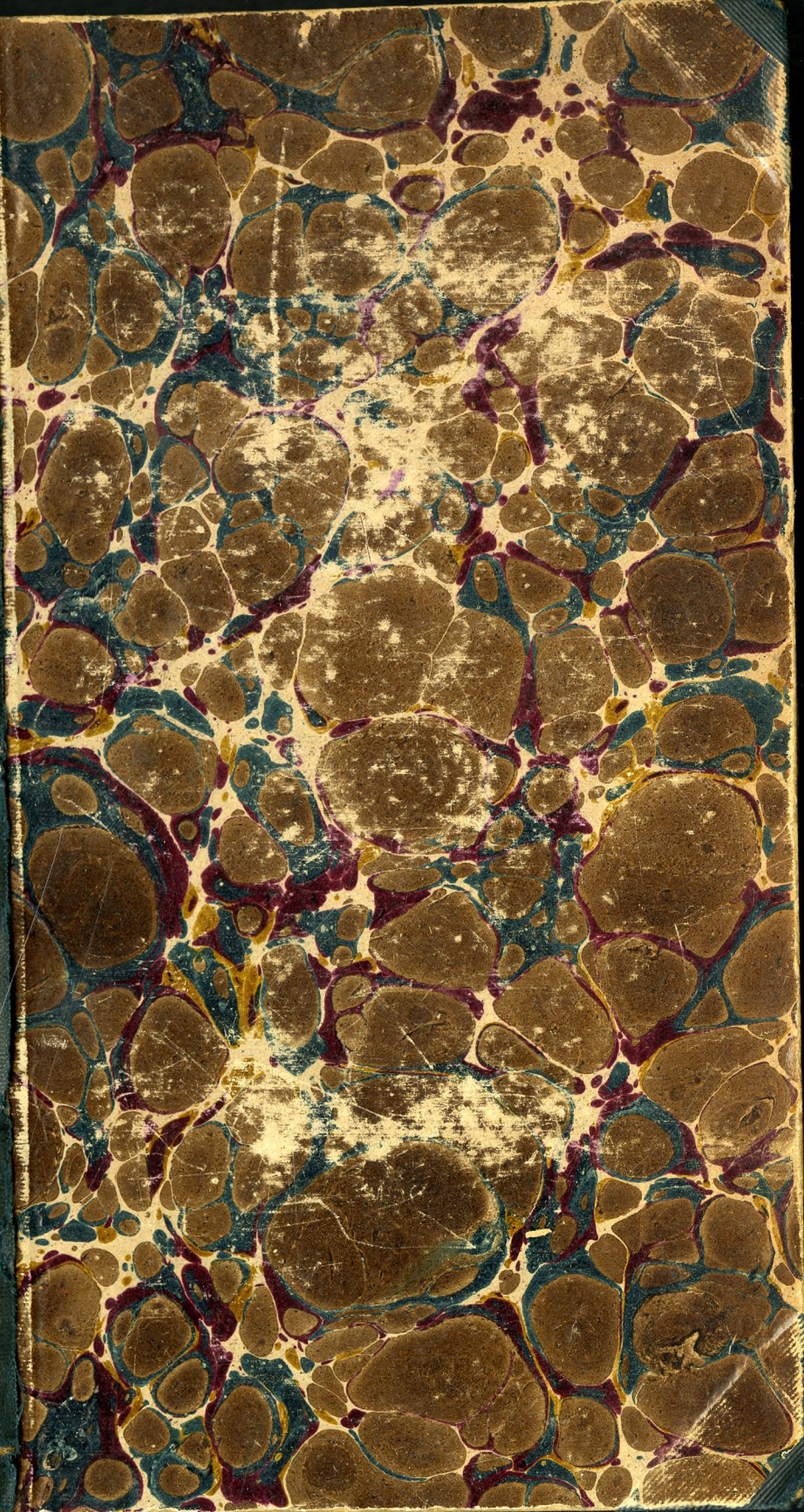

Politikai
röpiratok.

192.

30

192

1773

001 0005 403335

KELETI POLITIKÁNK.

IRTA

(Q. S.)

7.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KÖNYVNYOMDÁJA.

1878.

Ára 60 kr.

KELETI
POLITIKÁNK.

IRTA

(Q. S.)

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KÖNYVNYOMDÁJA.

1878.

L167320056187

DE BALLAGI GEZA

A türelmetlen, hirtelenkedő, zsarnok önkényű közvélemény terrorizmusa a nézetek szabad nyilvánulása ellenében mindig veszélyes abnormitás; és ez állapot nálunk, kivált képviseleti rendszerünk mézes (lázás, mohó) éveiben, még egészen békés, csöndes viszonyok közt is, mint a lefolyt évtized mutatja, változatlan normalis állapottá vált.

Türelmetlenek vagyunk az ellenkező vélemény iránt, még akkor is, midőn az oly forrásból ered, mely nemcsak a személyes érdek által fertőzöttség lehetőségét zárja ki, midőn tudniillik az illető a pártok küzdelmének sorompóin, tehát a kormányképesség számításain is kívül áll, de a mely nézet-nyilvánulás már azért sem lehet veszélyes, mert az illető érvei, okoskodása erején kívül semmi egyéb hatalmi eszközzel nem rendelkezik e nézetek érvényesítésére.

De azért mi türelmetlenek vagyunk még az ilyen vélemény iránt is, ha annak forrása nem is egyéb, mint azon óhajtság, hogy hallgassunk, fontoljunk meg minden nézetet, azután válasszuk ki a legjobbat, és kövessük azt.

Türelmetlenek vagyunk, mert minden nézet alatt befolyásra, hatalomra törekvő pártok sugallatait, min-

den érvelésben egy ezek által megvesztegetett és eszközökké süllyesztett szellem erőködését látjuk; mert kiki saját önzése után ítélve, hitét veszítette az iránt, hogy létezhessek még oly kebel, mely e hazának fönnmaradását nem közvetlen anyagi javak reményében, de tán azért óhajtja, mert ama magasztos czél, melyért itt ez életben minden nagyobb anyagi javakról lemondott, az utódok tisztelete, elismerése, — e czélnek teljesülése okvetlen megköveteli, hogy legyenek, maradjanak utódok, a kik az ő önzetlen fáradozásainak termékét élvezzék, nevét emlegessék, mert hiszen, ha nem lesz magyar többé, ha e haza elveszett, akkor kárba veszett az ő egész élete, működése, akkor ő elmondhatja, hogy nincs ez elveszett hazában nagyobb vesztes, mint ő!

A kinek a jelen igazat nem adott, a ki a jövőtől várja az elégtételt, a kinek e végből van oka ohajtania, hogy sirja fölött még sokáig magyar emberek és ne idegenek járjanak — és ott elejtsenek egy szót, egy könyvet talán, mondván: ez igaz ember volt! — ne volna, ne találkozhatnék már egy egy ilyen ember is e hazában?

De hát végre, ha így volna is, kinek higgyünk hát már e földön, mely inog alattunk, kinek szavára hallgassunk, a vihar dörgése, ijesztő sötétsége közben, mely elpusztítással fenyegeti e hazát, mielőtt ezer éves fönnállása öröm-ünnepét megérné?

Eh bien, hát ne higgyünk senkinek, csupán magunknak!

Ne keressen hát senki e sorok alatt se személyt, se egy ilyen-olyan magasztos erényű hazafit, s ilyen vagy amolyan értelmes, nagytehetségű férfit. Ne

higgyjenek va k o n e sorok írójának sem senkinek, sem erkölcsében, sem értelmességében, hiszen voltakép csak is oly nemzet igazán érett, és csak az olyan a csalatkozhatlan, a mely önálló ítéletre képes, és ha ilyenek vagyunk mi, akkor semmiféle ellentétesnek látszó vélemény, okoskodás veszélyes reánk nézve nem lehet?

Higgyünk csupán önmagunknak, de hogy ez lehetségessé váljék, szükséges, hogy ne személyek után induljunk vakon, hanem keressük magunk az igazat, s hogy ezt megtaláljuk, hallgassunk meg minden véleményt, ne riasszunk vissza senkit nézete nyilvánításától, hisz tőlünk függ, magunktól csupán, annak helyességét el vagy el nem fogadni.

Az a közvélemény, mely irtózik az önálló ítélettől, hasonló a vakhoz, a ki kénytelen magát föltétlenül vezetője jó akaratára és belátására bízni. Ha ilyenek volnánk, akkor el volnánk veszve, mert nem bírván nemzeti hadsereggel, tisztán magyar absolutismus lehetlen, a vegyestől meg irtózunk, mert kockázatos. Tehát magunknak kell eltalálnunk a kivezető irányt, mert közvéleményünk tévedései végzetesek, halálhozók lehetnének.

Ha tehát irtózunk a föltétlen uralomtól, a diktatúrától, a katonai kormányzattól: ne irtózzunk a szabad véleménytől, ne rettentsük el, ne tegyük lehetlenné nyilatkozását, ne essünk a zsarnok önkény hibájába, melyet gyűlölünk. Egyik vagy másik utat választunk, mert elvégre célhoz vezethet valamelyik. Vezetessük magunkat föltétlenül, vagy vezessük magunk magunkat eszélyesen; bizzunk vagy másban,

vagy magunkban, mert ha se másban, se magunkban nem bízunk, akkor nincs számunkra mentség, akkor teljesül rajtunk a közmondás: a kinek nem lehet tanácsolni, azon nem lehet segíteni.

Ha nem akarunk föltétlenül kormányoztatni, szükség, hogy magunk határozzunk, és helyesen határozzunk, hogy eltaláljuk a helyes irányt; szükség, hogy engedjük szabadon nyilatkozni a nézeteket, és végre szükség, hogy az igazságot, az érvek erejét a személyek fölé helyezzük.

Hallgassuk ki és értsük meg egymást, találjuk el a kivezető utat a veszedelemből, a mi reánk nézve annál fontosabb és nehezebb, mert mi ez utak közt nem igen válogathatunk, mint más boldogabb, nagyobb, elrombolhatlan alapon álló nemzetek! Ugy lehet, hogy csak egyetlen egy ily kivezető utunk van, és ha azt el nem találjuk, menthetlenül végünk van!

És most épen oly mozaikhoz értünk, melyben ez utak közt végleg kell választanunk.

Midőn a külről fenyegető veszély oly nagy, hogy még az esetben is, ha a nemzet minden egyéb, a belügyi kérdésekben megoszolt pártjai egy szívvé lélekké egyesülnek, még ez esetben is a legnagyobb erőfeszítésre van szükség, hogy abból meneküljön — az ily veszéllyel szemben a legelső teendő, a nemzeti lét megőrzésének első föltétele az, hogy e kérdésben lökjük félre a pártszempontokat és igyekezzünk a követendő politikát illetőleg egyetérteni.

A haza mindnyájunké; elbukásával a gazdag veszthet sokat, a szegény mindent.

VII

A gazdag vagyona megmentett részével elvonulhat külföldre; sirathatja Kalipszo kebelén az elvesztett hazát; de találhat új hazát, ha lelke van hozzá. A szegény itt ragad, e röghöz van kötve, alája kell temetkeznie, ha az sirrá domborul, vagy börtönné alakul is . . .

És íme a szabadulás első feltételét sem birjuk még a nemzet közvéleményét ellentétben látjuk állani alkotmányos képviselőténak és kormányának, ha t a n nem végcéljaival, de az e végcélhoz vezető eljárás tervezetével.

A nemzet gyanusítja e végcélzt, aggodik, hogy e végcél az eddigi eljárásban el van tévesztve. Ez elmélkedés föladata kimutatni, hogy e végcél még nincs feltétlenül koczkaztatva, hogy intéző köreink eddigi magatartása még nem zárja ki, csak talán nagyobb, távolibb mérvre terveli a nemzet által ohajtott honszabadító nagy cselekvés műveletét.

Ez e sorok írójának az eddigi események folyamából elvont következtetésekre alapított fölfogása, véleménye.

És ezt hazafias kötelességének tartotta itt elmondani, ama fontos perczben, melyben a kormány és nemzet a fokozódó és egyre sürűbben keveredő bonyodalmak közepette, cselekvése és magatartásának iránya fölött határoz.

De épen azért, mert a percz ilyen válságos, a helyzet bizonytalan, és napról napra változhatik, kormányunk még ma kétes célzata jó vagy rossz értelemben egy újabb lépése folytán kivillanhat; ez eshetőséggel szemben e sorok írója ezennel szükséges-

VIII

nek véli kijelenteni, hogy az ezen elmélkedésében kifejtett általános nézetei a kelet átalakulására nézve ugyan rendithetlenek; de ha minden órán, a közel jövőben, kormányunk ezen, a történelemben terje és alakjai sokaságára nézve páratlanul álló politikai sakkjátszma tábláján oly huzást tenne, mely az itt jelzett messzeható végcél valósításának lehetőségét föltétlenül kizárná, ez esetben, bármicskélynek és irrelevansnak tekintse is nézete nyilvánítását, de nem fog késni saját honfui lelkiismerete megnyugtató véget ebbeli véleményét a kormány eljárása ellenében ép oly leplezetlenül előadni, mint ezt ezennel a közvélemény egy részének áramával szemben cselekedni hazafias kötelességének tartotta.

I.

Nagy elhatározások, meglepetések napjait, mondhatnók óráit éljük. Lesz-e friss — angol-orosz háborunk — részt veszünk-e abban, vagy semlegesen nézzük ezt is, — mindez egyaránt fontos reánk nézve; mert akár mozdulunk akár nem, tétlen maradunk, vagy cselekszünk, a most vagy későbbi cselekvés elhatározásával egyaránt elvetjük állami-, mi több, nemzeti létünk fölött a kockát. De hogy e kettő közül melyik fog történni, az e perczen még bizonytalan.

Bizonyos csak az az egy, hogy a keleti kérdés még nincs és nem lesz megoldva mindaddig, míg a monarchiánk és Oroszország közt fönnforgó, és minden valószínűség szerint egy újabb — a most bevégeződöttnél katonai és politikai súlyánál fogva nagyobb — háboru nélkül megoldhatlannak látszó ellentétek kiegyenlítve nem lesznek.

A lefolyt orosz-török háboru a keleti kérdésnek csak első fölvonása vagy inkább csak nyitánya, előjátéka. A valódi nagy opera majd csak ezután kezdődik. Annak főszereplője, főhőse nem a most levert, az

előtérrel eltávolított török. Ez csak az előőrs volt, s e vonalon a támadó orosz diadalmasan áttört. A zöm mi vagyunk, az osztrák-magyar monarchia.

A török elhátrált, harczolva, mint az előőrs szokott. Neki nem léte, csak uralma, előretolt positioja forgott kérdésben. Ezt elvesztette, minthogy el is kellett vesztenie. Szerepét e ponton befejezte, visszavonul a maga zömére, mely ott van Ázsiában, mohamedán világa közepette, a honnan csak per abusum tört elő, akkor, midőn még itt az europaí keresztény civilisatio szelleme, az övével megférhetlen m é r v í ellentéteket nem teremtett. Amint ezek megszülettek, számára itt többé nincsen hely. Hasztalan minden álokoskodás, ennek így kelle történni. Ez a világszellem, a haladó idő követelményének rendes, természetes folyománya, olyan, mint kisebb élő szervezet lejátszott életének a halál. Contra vim mortis, non est medicamen in hortis.

És mi, osztrák-magyar monarchia, akkor állítanók ki valóban annak szegénységi bizonyítványát, hogy itt többé immár nekünk sines további hivatásunk, ha ez igazságot el nem ismernők, s ellentétbe helyeznők magunkat a világszellem követelményeivel. Ha fönn akar-nók tartani a tarthatlant, azért, ama gyáva hitben, mert mi azt jobbal, korszerűbbel pótolni nem tudjuk. Ha mi egy haldokló betegbe fogódznánk, s azt hinnők, hogy mi csak úgy élünk meg, ha az is megél és okvet-len meghalunk, ha az is meghal. Ez a beteg sentimentalismus görcsös kétségbeesése, mely apja sirgödrébe ugrik, a helyett, hogy illőn megkönyezve, elfoglalja annak örökét, — melyet, ha ő nem, okvetlen más, tán éppen ellensége fog elfoglalni.

Nem, mi ezt nem tesszük, nem fogjuk tenni, az illetéktelen, a cselszövő jogkövetelő kedvéért.

A hagyomány minket illet. Az európai török uralom megszűnt, azt nekünk kell elfoglalni, ha küzdelem árán is azzal a törvénytelen trónkövetelővel, a ki meg akar ölni és meg fog ölni bennünket, ha nem védjük magunkat, ha nem akarjuk érvényesíteni jogunkat. Hasztalan ígérjük neki, hogy békén maradunk, hogy lemondunk, hogy nem követeljük soha a megürült s általa elfoglalt trónt. Tudja, hogy nincs biztonságban míg mi élünk, csak halálunk biztosíthatja uralmát; míg mi őt élni hagyhatjuk, mert a jog a mienk, de csak úgy hagyhatjuk élve, ha vele meg és őt leküzdve birtokunkat elfoglaltuk.

Azért hát: le roi est mort, vive le roi!

A török után nekünk kell örökölni.

Ez a keleti kérdés.

S csak ha ez öröklés, e birtokbavétel processusa megtörtént, csak akkor lesz az végleg megoldva. Előbb nem.

II.

Természetesen, eme jogot e hasonlatban nem oly betű szerint kell vennünk, mintha a minden muzulmánok kalifája, a török zultán testálta volna nekünk európai birodalma örökét.

E zultán: a világszellem, illetőleg annak földi helytartója, az európai keresztény művelődés, polgárosodásnak szelleme; egy szóval és röviden, közönségesen: a

korszellem, a mely gondoskodik arról, hogy a világ ne hátra, de előre menjen.

Ez a szellem nem akarhatja azt, hogy a török helyébe, a ki csak megakasztotta a haladás mozgonyát, oly hatalom üljön, mint az orosz, mely viszatolja azt.

A töröknek csak az a hibája, hogy utjában állt az europai művelődés terjedésének; de az orosz ellensége annak és megölné azt, ha diadalmaszkodhatnék fölötte.

Itt a következtetés igen egyszerű: melyik állam előhaladtabb, műveltebb, melyik képesebb a korszerű művelődés terjesztésére keleten: az orosz, vagy az osztrák-magyar?

Az meglehet, hogy a fészületlen, torzomborz muszka paraszt is fölemelkedik a maga számárpadjából és kínálja magát, van hozzávaló arczbőre Lengyelország hóhérjának; de a szigorú, részrehajlatlan iskolamester, az egész europai classis helyeslése közben, reánk mutat és mondja parancsolólag:

»Continuat, sequens!«

És mi félénken, gyáván, megrettenve a dicsteljes nagy földadattól, a pad alá bujjunk azzal a felelettel:

»Non sum paratus?!«

III.

Micsoda oktondi beszéd az, hogy nekünk nem kell foglalni az europai Törökországból?

A mi ezentul Törökország kezében

marad, az annyi, mintha Oroszország kezében maradna.

A mire pedig egyenesen Oroszország teszi rá kezét, az meg épen egyenesen el van veszve reánk nézve, és azzal kérlelhetlen egyenes ellenségeink szaporodtak.

A hol Európában a török marad urnak, ott csak készül ellenünk a gyilkos fegyver; az mind ellenségünk lesz; ezt megmutatták a múlt évtizedek; a mit az orosz elfoglal, az pedig egyszerre azonnal kész ellenséges tábor.

Micsoda megfoghatlan, hallatlan gallimathias az, azt mondani egy lélekzettel: gátoljuk meg keleten Oroszország terjeszkedését és mindamellett iszonykodni a foglalástól?

Hát az ég szerelmére, hogyan akarjuk meggátolni e terjeszkedést, ha magunk nem akarunk foglalni, és más hatalom egyáltalán nincs, mely erre képes legyen?

A török? Hát hiszen ez csak eléggé ad oculos totius mundi megmutatta, hogy ő erre képtelen.

Avagy nem a török uralom élıhetetlensége okozta-e, hogy a muszka befolyás befészkelte magát és megvetette lábát a délszlávok között?

Az isten tartaná meg és tenné képessé még vagy száz esztendőre azt a jámbor szegény török atyafit és szomszédot, hogy beolvasztani vagy polgárosítani és a muszka befolyástól megóvni tudná azt a 10 millió szlávot — akár azonnal hadat üzennének az oroszoknak és visszatérelnék őket újból uralma alá — de hát hogy ezt elhiggyük, előbb józan eszünkről kelle lemondani, a mi pedig szintén nem érne semmit, mert hiszen a vilá-

got még eddig és ezután is valószínűleg a józan ész és nem az eszeveszettség fogja kormányozni; és ekként ha visszaterelnők, megint csak az lenne a következő, hogy az, a mi most végbement, legközelebb újból és még nagyobb erővel fogna ismétlődni, és pedig ekkor már azzal a különbséggel, hogy nemcsak az európai török, de az a birodalom is, melyet ma osztrák-magyar monarchiának neveznek, az egyedül üdvözítő orosz birodalom jármába kerülne, a mit meg is érdemelne, mert hiszen ha mi oly éllhetetleneknek tartjuk magunkat, hogy a délszlávoktól akkor is félünk, ha Oroszország kezébe kerülnek, de még jobban, ha velünk egyesülnek, akkor mi hasonlítunk az olyan félénk filiszterhöz, a ki fél a puskát kezébe venni, nehogy önmagát meglője vele; vagy még találóbb hasonlattal, a ki félvén a csatától, öngyilkossá lesz; — akkor e tulajdonságnak természetesen nem lehet más következése, mint hogy az orosz fölveszi e fegyvert és ellenünk fordítja, a mint ezt most éppen a törökkel szemben cselekedte — a ki hogy nem volt képes magába olvasztani és állami céljaira megnyerni a délszlávságot, annak igen természetes két nagy oka volt: a vallási és nyelvi teljes kiegyenlíthetlen különbözet. De nálunk e két roppant különbözet közül egygyel sem kell küzdenünk. Nem kell a délszlávokat se mohamedan vallásra térítenünk, se török nyelvre tanítanunk. Maradhat keresztény és maradhat szláv, sőt alattunk inkább maradhat az, illetőleg megtarthatja saját *lagos localis* nemzetiségét, maradhat szerb, bosnyák, hercegovecz, bolgár, román, horvát, lehet katolikus, nem egyesült görög, mohamedán, luteranus, a mi neki tetszik, — mi

nem törekszünk a birodalomban vallás és fajegységre, mert hiszen e birodalom épen e nyelvi és vallási különbözetek sokféleségén alapul, majdnem azt mondhatjuk, hogy a sokféleség e birodalom legtartósabb eresztéke, ragasztéka, s épen e sajátágában (nagyobb műveltségén túl) rejlik a polgárosítás terjesztésére való nagyobb képessége az oroszénál, melynek abszolút egységre törekvése hatalomban, felekezetben, politikában, vallásban, (a mire végre műveletlenségénél fogva kényszerül) elől minden haladási képességet úgy saját birodalmában, mint előlne egész Európában, ha e fölött, a mi romjaink fölött, élnetlenségünk, lemondásunk folytán urrá lehetne!

És mégis vannak nálunk is, a kiknek összes bölcseségük, politikai programjuk esonka vezéreszméje ez egy szóban határozódik: nem kell foglalás a török birodalomból!

Nem, a világért sem, hanem foglaljuk vissza az orosztól, a mit elvett s adjuk vissza a töröknek, a kitől az orosz meg rögtön elveszi.

Akkor mi megint vegyük el és adjuk vissza, és ez így menjen véges végig, — hányjuk a falra a borsót a honnan az rögtön visszahull, — hiszen nincs egyéb dolgunk, van rá időnk, módunk, ez a mi európai hivatásunk!

De már erre megint megszólal a nagy iskolamester és azt mondja: »Sedeat, stomfax; habeat tertiam.«

IV.

S aztán még, ha e sisiphusi munka egyáltalán lehetséges lett volna. Ha egyáltalán csak akarnunk kell

és okvetlen megmentjük a törököt, illetőleg megmentjük a keresztények fölötti mohamedán uralmat.

Deez majdnem oly lehetlennék tünik fel, mint a mily nagy kockázat leende ezt megkísérteni. Mert ezt a keresztények fölötti mohamedán uralmat Európa többé nem nézhette, és nem akarta, hogy az megmentessék.

Vagyis akarta, hogy abban legalább némi, az ő keresztényebb világnézetéhez közelebb fekvő változás álljon elő, hogy ott a stagnationak valahára vége szakadjon. Az 1856 óta lefolyt két évtized alatt megérett az elhatározás, hogy e büzhödt ingovány végre lecsapoltassék s a haladás számára újabb termékeny föld készítettessék elő.

Hogy ezt Európa megengedte, az tény, melyet bizonyítani fölösleges, és ezt a mi bölcseink sem tagadják, kikről imént szóltunk. Hanem a mit ők tán nem hisznek, ez ama körülmény, hogy ezt Európa nemcsak megengedte, de egyenesen megtiltotta nekünk azt, hogy e műveletet megakadályozzuk.

Ez ugyan nem történt valami nyílt okmányban, nem egy európai congressus mondta ki e tilalmat, hanem a kinek egy kis egybevetési képessége van, kitalálhatja a mindenki előtt tudva levő tényekből. Európa e tekintetben döntő hatalmainak magatartásából.

Anglia, a kinek velünk együtt semmi érdeke, hogy az orosz hatalom keleten terjeszkedjék, nem akarta ez ellen tiltó szavát fölemelni. Belátta, hogy az európai Törökország — már hiába, atyafiság ide vagy oda, de itt az ámitás nem ér semmit, csak mondjuk ki az igazat — ez a török birodalom egy oly rozzant épület, melyet tatarozni többé nem lehet, nem érdemes, melyet

tehát le kell bontani. Anglia jó számító, és tudja, mikor vált olyanná a köpeny, hogy a folt kárba vesz rajta.

És csak valljuk meg, hogy mikor még Abdul Aziz ült a trónon, nem e magunk is így vélekedtünk? Tessék csak felütni az akkori és átalán az egész megelőző más fél évtizedelőtti lapokat, hogy mit mondtak ekkor meg ekkor, hogy miként vélekedtek ezelőtt három-négy évvel a »beteg emberről?«

Avagy nem Törökország életképtelenségének elvéből indult e ki maga Kossuth, midőn dunai conföderatioja tervét megalkotta? A legtöbb, a mit a legvérmesebb törökbarát megengedhet, az, ha lehetőknek tartja, hogy a mohamedánság lassankint művelődésképpé váljék, hogy befogadhassa a modern előhaladásra képesítő reformokat, hogy ekként az emberiség korszerű művelődésének akadályául ne szolgáljon. De hogy ő legyen képes polgárosítani a kereszténységet, hogy ő a mohamedán, terjessze nyugat felé a keresztény polgárosultságot, — no már ezt állítani legszélső ellenzékünknek sincs bátorsága.

Ha tehát Kossuth maga is elismeri, hogy a török helyét másnak kell elfoglalni, és csak azt óhajtja, hogy ne az orosz örököljön utána, akkor mi közelebb állunk Kossuth tervéhez, mint a magyar ellenzék, mely azt kívánja, hogy mi verjük le az orosz, de ne vegyünk el semmit a török birodalomból, hagyjunk mindent nála a régiben, hogy, mint fönnebb kimutattuk, a délszláv lázadás és az orosz elleni háboru örökös legyen.

Eltérünk Kossuthtól abban, hogy a dunai conföderációt, köztársasági alakban, a magyar nemzeti lét sirjának tartjuk. De sőt tovább me-

hetünk, és kimondhatjuk, hogy csak is az osztrák-magyar monarchiát eddigi német elemeivel egyetemben tartjuk elegendőleg erősnek arra, hogy a keleti (délsláv s román) országokat protectorsága alá véve, e complexumot szilárdul összetarthassa és az orosz ellen elegendő hatásmi egységet képezhessen. És másodszor nemcsak a monarchikus alakot tartjuk mellőzhetlen szükségnek nemzeti (magyar) létünk megőrzésére, de még a liberalismusnak azon laza fékét is szűkebbre vonandónak véljük, melyet eddig a Szent-István birodalmában a nemzetiségek ellenében alkalmaztunk. Hogy hosszadalmasak ne legyünk, utalunk csupán Grünwald munkáira, a hol tények, számok alapján van bebizonyítva, miszerint ha úgy járunk el nemzetiségekkel szemben, mint eddig, akkor a magyar nemzet egy félszázad múlva — volt, nincs többé!

Bizony beteg volt az európai-török uralom a mi sajtónknak is már évekkel ezelőtt nagyon, de nagyon. És semmi kétség, hogy Európa határozata a török birodalom fölött e k o r dőlt el, és ez az európai határozat nem oly természetű, hogy azt ugyanez Európa, mikor már valósulásának művelete megindult, beteges sajnálkozásból, mint valamely ideges nő egy kínos operatio láttára, visszavegye.

Mindez el lett döntve Reichstadtban, vagy már előtte.

És Európa a kellő fegyveres assistentiát is kirendelte az executiohoz — Németország személyében.

A német császárság vállalta magára a kötelességet, örködni a fölött, hogy a műtétet a megbízott orvos háborítlanul végrehajthassa.

»Állata örzeni sváb alabárdost,
Lélek e »portán« se be se ki!«
»Hátha rokonja, magyar huga már most
Jönné segítni?« — »Vissza neki,
Jaj, ki parancsom, élve szegi!«

Igy volt biz az egészen. És átkozottul jól volt ki-gondolva.

A sváb alabárdos különben is adósa volt a múlt orvosnak, egy ettől előbb vett szakasztott hasonló szol-gálatért.

És anno akkor is (1871) minket kelle »örzeni«, hogy különben oly szent, oly szívrehatón nemes, gyön-géd részvétünk, »érett politikusok«-ban egy kissé várat-lanul naiv lelkesedésünk vagy tán lovagiasságunk sen-timentalismusa el ne ragadjon bennünket egy másik múltolt betegnek megszabadítására, a ki pedig ugyan-csak füle botját se mozgatta, mikor előbb minket fojto-gattak (49-ben), mert hát még mi mindig olyanok va-gyunk, mint a középkori magasztos lovagok, a kik mindig képesek voltak magukat kitenni a legnagyobb veszély-nek, ha valamely szerencsétlent kellett megmenteni — vajha erőnk is volna hozzá elegendő!

S ennek a Németországnak, noha maga is elég markos legény, még adjunctusa is volt — Olaszország személyében, a ki mindaddig, míg Franciaország restau-rationalis velleitása felől biztosítva nem érzi magát (pedig ezelőtt pár évvel még ugyancsak nyugtalanko-dott) ez mindaddig hiven áll egységének keresztapja, Németország mellett — és megy oda, a hová ez inti.

Denique az assistentia igen tisztességes volt, és bi-zonynyal elegendő arra, hogy monarchiánk visszariad-

jon oly művelet megakadályozásától, melyet előbb-utóbb bekövetkezendőnek tartott és a melyet voltakép, ha Oroszország nincs a világon, neki kellende, habár tán később, de előbb-utóbb különben is végrehajtania.

De a mi bölcseinknek valószínűleg még ez sem elég. Ők azt mondják, egész Európa ellenére is neki kellett volna rontanunk az oroszoknak — és voltakép nem hiszik, hogy ne tudhattunk volna mi is egy coalitiót összehozni. Németországot Franciaország ellen és Anglia is tán mellettünk lett volna.

No jó.

De még ez esetben is oldalunkba esik Olaszország és ez magában ugyan nem félelmes, ha mással nincs dolgunk, de hány felé kellende akkor küzdenünk?

Oroszország északról, délről Olaszország.

Ez egy. Aztán akkor, a mi fő, más alakot ölt a keleti háboru egészen.

Ha mi Oroszország ellen háborut kezdünk, azért, hogy védjük érdekeinket, vagy hogy, a mi később, tán mihamarabb be fog következni, hogy a török alól felszabadult délszláv tartományokat az ő (orosz) öldöklő protectorsága (beolvasztó erőszaka) alól a mi polgárosító protectorságunk alá vegyük, ez a háboru toto coelo más, mint az leende, ha mi tavaly azért üzenünk hadat az oroszoknak, hogy a keresztényeket a török mohamedánok uralma alól ki ne szabadithassa — és a keresztény szlávság a török uralom alatt megmaradjon.

E két háboru között roppant nagy a különbség, ha nem tekintjük is azt, miként fogná magát viselni Európa hátunk mögött az első esetben, csupán azt, mi-

ként fogja magát viselni úgy a monarchiánkban lakó, mint a török birodalombeli szlávtság.

Az a legkisebb mozaik, hogy Oroszország a monarchiánkon belől élő szlávtság közé is égő tüszköt vet. Ezt meg fogja kísérteni majd akkor is, ha majd a kelet uralmáért végszámadásra kerül a dolog közöttünk. De e tekintetben is van tetemes különbözet.

Ha most, illetőleg tavaly támadtuk volna meg Oroszországot, akkor a szlávtság nálunk és mindenütt fogékonyabb lett volna izgatásai iránt, jelszavukká emelvén, hogy ime mi a török alatt élő keresztények felszabadítását ellenezzük. Így ezuttal Oroszország nemcsak nem izgatott, de sőt tán titkos ügynökei egyenes utasítást vettek, hogy monarchiánk szlávjait nyugalomra intsék.

Ez is egy.

Más az, hogy Törökországban is másként áll elő a hadakozó felek erejének aránya. Az összes délszlávtság, a bolgár, a bosnyák, hercegovecz, szerb, maga a görög hitű román, mind e népek sokkal vehemensebbül kelnek föl és támadnak a török ellen, a lázadás sokkal nagyobb mérvet ölt, Szerbia nem külön, megelőzőleg, de Oroszországgal egyidejűleg lép sikkra, a mellett pedig a török indolentia összekapja lábait pamlagán, s azon hitben, hogy hiszen itt vagyunk mi, osztrák-magyarok, angolok, majd végzünk az oroszszal, nem fejt ki felényi erőt, mint a mekkorát kétségbeesve kifejtett és Oroszországnak csaknem egész erejét, a vihar egész súlyát a mi szuronyainkra csaljuk és kérdés, hogy a mikor kimerültünk, kifáradtunk a harcban, nem gondolandotta-e

volna Németország azt, a mit most mi gondolhatunk — Oroszországgal szemben, hogy tudnillik: már most rajtunk a sor!

És mivel már e pontnál vagyunk, ám menjünk végig az összes szempontokon, melyek gey török védő háboru mellett, vagy ellene szólanak.

Minden háborut vagy anyagi, vagy erkölcsi haszon, politikai vagy katonai siker, szóval hódítás vagy befolyás szerzése végett szoktak indítani okos emberek.

Remélhettük volna-e ezek egyikét elérni, ha Európa ellenére a török statusquo mellett lépünk föl Oroszország ellen?

Tegyük föl a lehető legtöbbet, hogy sikerült volna a délszlávok sorsának javítását megakadályoznunk, a török statusquot megmentenünk, hát akkor azt kérdezhetette volna Európa, azt kérdeztük volna önmagunk: miért viseltük voltaképp e háborut?

Azért-e, hogy minden a régiben, a régi (török) slendriában maradjon? De hiszen akkor megint ott vagyunk, a hol voltunk, sőt voltaképpen hátrább, mert ekkor a délszlávság még ingerültebb ellenünk, és még szorosabban csatlakozik Oroszországhoz; akkor ezek örökre engesztelhetlen halálos elleneink, és elválatlanul Oroszország karjaiba vannak hajtva. Ha azt látják, hogy nincs más választás rájuk nézve, mint a török uralom, vagy a muszka-egységbe olvadás, inkább beolvadnak az egységes czári birodalomba; holott ha mi őket ügyes politikával, az ő külön localis nemzetiségük keretén belül való megmaradhatás kilátásával, keresztény protectoratussal kecsegtetjük, még okkal-móddal birodalmunk integrans részeseiként megnyerhetjük.

De még ezzel se meritettük ki a török statusquot védő háboru ellen szóló szempontokat.

Föltéve, hogy Európa ellenére, sikerült megállítani az európai török birodalom keresztényei emancipálására irányult orosz műveletet, sikerült a török statusquot helyreállítani, ez által a háborut közöttünk és Oroszország között, valamint a délszlávok zavargásait, lázongását permanenssé tenni, — hát még azután is főnmarad a kérdés, hogy hát miután se anyagi, se erkölcsi eredményt nem vívtunk ki, mert hiszen anyagi, erkölcsi vivmány csak az leende, ha Oroszországot sikerülendne megtörni, jelen határaiból visszaverni, valamit tőle elfoglalni, de erre, Európa magatartásával szemben, ki merne reményt táplálni? — tehát nem érvén el sem anyagi, sem erkölcsi hasznót, sőt inkább hátrányt, utolsónak marad a kérdés, ki fizette volna a háboru költségeit. Illetőleg hol az a haszon, mely e roppant erőfeszítést kiegyenlitené?

Avagy talán Törökországgal léptünk volna egyességre, hogy védelmünk árában engedje át nekünk Boszniát, Hercegovinát? Vajjon hihető-e, hogy ez erre ráállott volna, a ki a konstantinápolyi értekezlet megállapodásait is azzal utasította vissza, hogy inkább halál, mint megbeestelenítés?

Avagy tán háborut kellett volna viselnünk a statusquo améioré-ért, melynek szükséges voltát még magyar ellenzékünk is beismerte? De hát minek, mikor ezért már Oroszország, a «nemes lovag» fölkötötte a kolompot, és sebbel, lobbal ígérkezett végrehajtani ezt a föladatot? Minek vettük volna magunkra e végrehajtás ordiumát a török atyafiak részéről, a kik szövetségének

hasznát fogjuk venni majd akkor, ha nem többé európai vagy csak másodrangú hatalom lesz is. Hiszen mi éppen egy csomó apró cseprő nemzetiség és felekezet szövetségére vagyunk utalva, a kik közül még nem neveztük egyikét a legfontosabbaknak, és a kiknek szövetségét szintén menthetlenül elveszítjük, ha ezuttal, ez alkalmossal lépünk föl az orosz ellen, midőn végre is Oroszország egy európai értekezlet (a konstantinápolyi) határozmányainak végrehajtására, a »kereszténységnek a stagnáló oszmán uralom alóli fölszabadítása« czíme alatt vállalkozott a török elleni háborúra.

Igen, mennyi érv már eddig is a török statusquot védő háború ellen, és pedig még mindig nem meritettük ki valamennyit.

Sőt még csak igazán — nunc venimus ad fortissimum!

Ha taval, mikor az orosz átlépte a Pruthot, hadat üzenünk az oroszoknak, daczára annak, hogy monarchiánk is elismerte a statusquo amélíoré szükségét, hadat üzenünk azért, hogy az általunk is óhajtott »jobbitott állapot« ne valósuljon, — mi történik még akkor, mi további helyrehozhatlan hátrány következik még ebből?

Görögországot, az összes görögséget, mely így velünk együtt váró, leselkedő oldalállásban nézte végig a háborút, Oroszország szövetségesévé tesszük, ennek karjaiba hajtjuk, és illetőleg a török elleni háborúba kergetjük.

Ez olyan bizonyos, mint a kétszerkettő.

Mert Görögország politikája összefoglalható röviden abban, hogy ez elem szintén óhajítja az életképtelen, illetőleg az orosz hatalomnak ellen-

állni képtelen európai török uralom megszűnését, de nem óhajtja, hogy ez uralomban a töröknek az orosz czári hatalom legyen az utódja, örököse!

És ebben találkoznak érdekeink. És a leghalálosabb politikai véték, megbocsáthatlan, helyrehozhatlan hiba leende ellökni magunktól azt a becses szemernyi súlyt, mely a mérlegen egy serpenyőbe helyezkedvén velünk, az orosz befolyást keleten fölbillentheti.

A görög elem, mely egykor Byzancz ura volt, a török hagyaték legjogosabb örököse, szintén számít az ozmanlik örökségére, és ez nagyon jól van, hogy számít. Támogatjuk követelését.

Nekünk minden követelő jó, kivéven az orosz.

Nekünk azon kell lenni, hogy ez örökségből minél kevesebb jusson az oroszoknak, és minél több jusson másoknak, olyanoknak, a kik nem hajlandók közös ügyet csinálni az oroszszal, vagy épen ennek egységébe olvadni; bolgár, örmény, görög, román, mahomedán, vagy katholikus vallásu szláv, — mindegy nekünk, csak ne legyen orosz, csak legyen kész zsákmányért, külön államiságáért, nyelveért vagy vallásáért velünk az orosz ellen szövetekezni; mi pártul fogjuk, szövetekezünk velük, mert nekünk ilyen ember kell.

És kiválóan ilyen a görög. Ő nem szláv, még kevésbé orosz. Neki nagy aspiratiói vannak. Álmodik a byzanci császárságról Konstantinápolylyal, melyben egykor székelt. Biztassuk vele és ezt tehetjük egész őszintén, mert hiszen képzelhető-e a keleti kérdésnek kedvezőbb megoldása, mintha a török után egy a török-

nél még kevésbé veszélyes, de legalább európai keresztény hatalom, a görög volna képes elnyerni vagy elnyelni az új európai Paris-almát — Konstantinápolyt?

Mi messze vagyunk tőle, rólunk szó sem lehet. Konstantinápoly csak angol, görög vagy nemzetközi lehet. Csak oroszé ne legyen.

A görög félszigeten és az európai török tartományokban elszórva lakik mintegy hat-hét millió görög. Ez megbecsülhetlen elem, az orosz ellenében a magyarság és lengyelség súlyával vetekedő. Ezt kell fölemelni, erősíteni minden kitelhető módon.

És ez az elem már mozgolódott tavaly, mikor az orosz hadak átkeltek a Dunán. Érezte hivatását, bökölte nagy görög ábrándjának zabja; bujtogatták az orosz papok, igérvén nekik eget földet. De kormányának is valószínűleg a fülébe sugott az angol, meg a mi monarchiánk, azt mondván: maradj veszteg ülve, várakozzál. Az orosz rá fog szedni, mert annak minden kell. Neki nem kell confoederatio, ezt megmutatta a lengyel confoederatiónak. Az ő abszolút természete nem tűr ilyesmit. De nekünk nem kell minden. Nektünk csak gáta, zsilipek, töltések kellenek az orosz oceán ellen. És te nagyon jó léssz egy ilyennek. Sőt te lehetsz a legelső, a leghatalmasabb. Maradj veszteg, megkapod Thessaliát, Epirust, Macedoniát és mind a mi szemed szádnak tetszik, illetőleg markolnod engedünk, a mennyit csak birsz; minél többet, annál jobb szeretjük.

És a görög hallgatott az okos szóra és békén maradt. És aligha fogja megbánni. Ime már halljuk, mint echauffirozza magát érte Anglia, s mint támogatja ebben Angliát monarchiánk.

De ha azt látta volna, hogy monarchiánk védni akarja a török európai uralmat, akkor bizonynyal úgy gondolkozik, hogy: ez a monarchia egész Európa és Oroszország ellen aligha el nem bukik. De ha el nem bukik is, az az egy bizonyos, hogy ettől, miután a török integritást védi, semmi konczra, osztalékra nem számíthatunk. Jó lesz tehát magunknak is hozzálátni a revoltálás és foglalás mesterségéhez, mert Oroszországtól még így egy keveset tán várhatunk; de ha mitsem teszünk ha tétlen maradunk, akkor bizonynyal semmit.

V.

Ez volt a monarchia politikája eddig. Hogy mi lesz ezután? az természetesen a kabinet titka, de nekünk elég egyelőre megnyugtató tudni annyit, hogy a milyennek e politikának ezentúl és jövőben lenni kell, arra nézve az eddigi eljárás nem rontotta el az utat.

Lesz-e Oroszországgal háborunk most, vagy később, azt e pillanatban tán még a döntő körök sem tudják. De hogy előbb-utóbb lesz, lennie kell, azt már akármely józan eszű kávéházi zugpolitikus is tudhatja.

És tudhatja azt is, hogy ez a háboru, melyet akár most, akár később, de már nem többé a délszláv keresztények statusquo améioréja ellen, tehát nem is Európa, de egyenesen Oroszország ellen, és nem a török integritás, de monarchiánk egyenes létérdeke mellett fogunk vívni, hogy ez a háboru egészen más lesz, és reánk nézve határtalanul kedvezőbb esélyek és constellatiók között fog kezdődni, mintha tavaly rontottunk volna neki az oroszoknak, mikor még ő legalább maga azt

hangoztatta, hogy csárja »nem önző szándékkal, nem hódítási célból, de a keresztények sorsának javítása végett« zuditotta hadait a balkáni sikságra.

Mert már most vagy megtartja szavát a czár, és akkor egy darabig várhatunk mi is. Mert az bizonyos, hogy sokáig, in infinitum, semmi esetre sem kell várunk. Mert akármit ígért a czár, végre csak egy ember ő is, habár leghatalmasabb, még Oroszországban is.

Az ellentétek a mi és Oroszország érdekei között a keleten oly nagyok, oly kiegyenlíthetlenek, hogy azt egy czári szó el nem simíthatja. Meglesz ebből a nagy conflictus, sokkal bizonyosabban, mint a schleswig-holsteini szövetségből.

És az meg épen nem következik, hogy mivel ott a mi monarchiánk huzta a rövidebbet, most is mi fogjuk azt huzni. Ezt hiszik a kishitűek, a pártduhoncok, akik nem ismernek nagyobb célt, mint kormányt, még pedig magyar kormányt buktatni.

Részemről nem akarom ezt hinni.

Ismerek nagyobb célt is, mint egy-egy kormánybuktatást.

Sőt épen ezt a hires schleswig-holsteini esetet is bátor vagyok egy kissé másképp magyarázni.

Annak is az lett a fejleménye, a mit e monarchia lelke, föntartó eleme, központja: a magyarságnak érdeke kívánt. És ennek az orosz szövetségi politikának is az lesz a végeredménye, a mit a mi érdekünk kíván. Ugy kell lenni, mert nem lehet másképp, ha egyáltalán e monarchia az akar és tud lenni, a minek alapját a schleswig-holsteinira következő háboru letette.

Egy nagy keleti birodalom, a mi volt már egykor, a török uralom előtt, és a mi lesz megint, a török uralom után.

E monarchia élén nem azért állanak most magyar államférfiak, hogy okvetlen és öntudatosan magyar érdekellenesebben kormányozzák azt, mint a hogy azt előbb tán öntudatlanul, német államférfiak kormányozták.

Vagy ne legyünk irányukban oly igen kegyetlenek, és mondjuk ki, hogy tán nem öntudatlanul cselekedtek, de nem cselekedhettek másképp, mert végre is a dolgok és népek erejenagyobb az egyes államférfiakénál, ha kivált azok nem is lángelmék.

Ebben a monarchiában a magyar lett az éltető, a történetcsináló, a cselekvő elem, amint öntudatra ébredt 1848-ban, és pusztán negatívójával is oda terelte a monarchiát, a hová neki tetszett.

És ezentúl ne tudná aktivitásával oda terelni, a midőn már képviselte van, a mikor a monarchia élén magyar államférfiak állanak?

És a mikor már a legnagyobb lépés megtörtént arra, hogy e monarchia ne akarjon, vagy ne tudhasson német lenni többé, ha akarna is?

És a mikor meg szláv meg épen nem lehet, mert hiszen ha nem volna elég neki a legközelebbi példa, hogy mennyire nem succedálhatott neki a kisebb (40 milliónyi) németiség hegemoniájáért való versenyzés, és nem látná be magától, hogy a nagyobb (80 milliónyi) szláv birodalommal az ez iránti versenyzés még kevésbé succedálhat neki, mert ha ezt megkísértené, nem is az történnék vele, a mi megelőzőleg, hogy az erősebb német

testvér kilökte az ajtón, de az, a mi ennél rosszabb, hogy a kétszerte nagyobb szláv versenytárs egyenesen belökné, benyelné a maga feneketlen ezethalgyomrába, — mondjuk, ha a közeli példából be nem látná is ezt, maga az a német testvér rántaná vissza a gallérjánál fogva és akadályozná meg őt ebbeli öngyilkos műveletében.

Igen, mert nem is szólva magáról Európáról, melynek egyik sarkelve, hogy egyensúlyának szüksége van e monarchiára, még magának Németországnak sem érdeke, hogy Oroszország elnyelvén monarchiánkat és szlávvá olvasztván, Európa fölött minden további ellenállást kizáró föltétlen urrá, dictátorrá legyen.

Igen, e monarchia külpolitikáját a dolgok ereje nyomja, lökdösi a természetes irányba, mint a daczos gyermeket, a kit gonosz hajlamai még mindig előbbi rögzött kicsapongásai felé csábítgatnak.

Ha államférfiai nem akarnák, ha régi megátalkodott »magas« ellenszenvük torzsalkodniának is ellene, »nutzt nichts«! nem lehet e monarchiában más politikát követni, mint a melynek jelszavát korunk politikai bonyodalmainak Kolumbusa már ezelőtt évtizedekkel kiadta.

És bármennyire nem akarják is belátni é r z e l e m politikusaink, bármennyire visszatetszik a foglalás politikája, melyet onnan ajánlanak, e tanács végeztéljai felismerhetők és összhangzók a »súlypont Budán« jelszóval.

A német császárság két legyet sújta, midőn a jelen háboruban Oroszország mellett a párbaj-segéd szerepét játszotta.

Lerótta adósságát Oroszország iránt, aztán még segített egy újabb lökést adni az osztrák-magyar monarchiának arra, hogy valódi hivatása, a keletre való nehezedés vágányára térjen. E monarchiának vannak befolyásos tényezői, kiknek igen erős makrancza »de revenir a ses premiérs amours.« Németország minden oly műveletben támogatni fogja e monarchiát, melynek tendenciája nyugattól kelet felé irányul, és a mely az ő német hegemoniája felé való törekvést örökre lehetlenné teszi. Németország a magyarságnak legtermészetesebb szövetségese, ép úgy, mint mi a görögségnek és általán minden muszkaellenes törekvésű elemnek.

Mi volt annak akadálya, hogy a negyvenmilliónyi művelt németiség annyi századon át nem tudott egyesülni, és nagyságához aránylag oly miserabilis szerepet játszott?

Nem más, mint a magyarság önállóságának hiánya Ausztriában, ama körülmény, hogy e monarchiát nem volt képes eltéríteni a német felsőbbbségre való versengés politikájától. Így e maroknyi nép, midőn évezreden át megakadályozta a szlávok európai uralmát, gyöngeségével egyszersmind akadálya lett a németiség egyesülésének és néhány századdal késleltette azt. Most e nemzet öntudatra ébredt, és az által, hogy az osztrák-magyar monarchia vezető, irányadó elemévé lett, lehetségessé tette a németiség egyesülését. Ezzel egyszersmind elhárult a magyarságról a németiségbe olvasztás veszélye. Ebben találkozott a németiség és magyarság érdeke.

De fog-e találkozni amaz újabb veszélylyel szemben is, mely benntünket a szlávság általi előzőnléssel fenyeget? Érdekében állhat-e a német császárságnak,

hogy az orosz elnyelvén minket is, az ő és általán egész földrészünk föltétlen urává legyen? Nem, és százszor nem!

Ez az, a mi teljes lehetetlen.

Mikor 49-ben Paskievics Miklós czárhoz indította hires sürgönyét, ajánlván neki, hogy emelje föl, vegye át a lábánál fekvő Magyarországot, Miklós czár csak igen okos mérsékletet és semmi nagylelkűséget nem tanusított, midőn ez ajánlatot elutasította. Nagyon jól tudta, hogy ezt már Európa meg nem engedné. Nem interveniált Európa a mi függetlenségünk mellett, mert e monarchiát európai szükségnek tartotta, de épen azért interveniált volna azonnal, ha Oroszország Magyarországra akarta volna tenni kezét, megint épen azért, mert e monarchiát mellőzhetlen szükségnek tartja egyensulya érdekében. Európa azt hitte és hiszi, hogy mi magyarok, elválva Ausztriától és a dynastiától, nem felelhetünk meg ama nagy küldetésnek, melyre ő e monarchiát szükségesnek tartja, és ennuélfogva nem pártolta 49-iki cselekvésünket, s annálfogva legyen ez egyszer mindenkorra változhatlan és első sarkelve politikánknak, hogy mi e ponton csak mint (a polgárosodásnak) hódító nagy hatalom állhatunk fön, magunkhoz csatolva mindazon néptöredékeket, melyek külön állásra képtelenek, és a melyek különben az orosz által elnyelvéen, az orosz hatalmat e világrészre, annak szabadságára és előhaladására veszélyes, öldöklő tulerőre emelnék.

És csak e pontig tart a német hála is Oroszország iránt, de tovább nem. Az orosz sem engedett volna

mindent Németországnak 1871-ben, a német se engedhet mindent Oroszországnak 1878-ban.

A változás egy bizonyos mérvét szükségesnek tartotta Európa keleten, ennek előidézésében Németország segédkedett, és ezzel leróttta tartozását. Ha most mindjárt jóval tovább akarna menni Oroszország, akkor a háboru Oroszországgal meg lesz most, congressus nélkül azonnal. És akkor már Németország most azonnal föllodottnak nyilvánítja magát a hálatartozás alól, és akkor mi megtámadhatjuk Oroszországot a lehetőleg előnyös, mindenestre előnyösebb viszonyok között, mint tehattük volna tavál, a mikor még Oroszország esküdözött, hogy csak Európa mandatumát készül végrehajtani és semmivel sem többet. És akkor nemcsak nem fogja ellenezni Európa cselekvésünket, de ha kell, támogatni is fogja. De úgy hisszük, nem fog kelleni. Nekünk nem lesz többre szükségünk, mint a mit az egyszeri (49-iki) huszár mondott, hogy »ne segítsen nekünk senki, de az oroszoknak se; csak nézzék, mit csinálunk!«

VI.

Aki pedig azt a hitet, mely szerint Európa a mi magyar nemzeti létünket most már mellözhetlenebb szükségnek tartja, mint eddig valaha, a ki e hitet vérmességből, önszeretetből származó ábrándnak tartja, annak számára itt mellesleg csak még egy érvet érintek futólag eme kategorikus kérdésben: hiszi-e, hogy van Európában beszámíthatónak tartott politikus, a ki azt gondolná, hogy ez osztrák-magyar monarchia képes

lesz ellenállani az orosz terjeszkedésnek a magyar elem lelkesedése nélkül? Hogyha Oroszországgal végszámadásra kerül a dolog, a németek és szlávok fogják megmenteni a birodalmat? No ezt talán még se hiszi senki, vagy a ki hiszi, az bizonynyal és szerencsére aligha képez döntő tényezőt a közvélemény vezetésében, és amálfogva az ilyennek véleményére nem szükség tovább reflectálni.

VII.

A fönnbbi badarságot tán nem hiszik — legalább irányadó tényezők bizonynyal nem, — de van itt egy más vélemény, egy mélyen lappangó aggodalom, mely ugyan szintén valószínűtlen, de a melynek a monarchia külügyi politikája, eddigi magatartásában, némi tápot adott, nem mondjuk, hogy jogosan, de épen meszszelható — és a rövidebb látképességűek által föl nem fődözött — terveinek követésében.

Ez aggodalom — a hosszas csalódások után a nemzetben gyököt vert rémlátó gyanusítás szüleménye, nem más, mint a mely ama föltevésben nyilvánul, hogy vajjon a monarchia döntő körei, kétségbeesve a magyarság érettségében, erejében, vagy tán ellenszenvből iránta, nem arra törekeshnek-e alattomban, hogy e monarchiából egy szláv-német, vagy német-szláv, vagy épen proponderansul szláv monarchiát csináljanak?

A lehető leghihetlenebb képtelenségnek, istenkísértésnek tetszik ugyan előttük, hogy a dynastia ily politikára adhassa fejét, épen akkor, midőn a monarchia

alapját épen a közelgő szláv egység veszélyére való tekintetből a magyar és német elem páros uralmára fektette, midőn Budapesten van magyar, Bécsben német parlament, de szláv sehol — és ezzel megjelölte, hogy milyen politikát akar követni a panszlavismus veszélyével szemben.

De azon egy aggodalom mégis él, és pedig tápot nyert a monarchia külügyi politikájának eddig követett irányából.

A pártpolitika alig megengedhető mohósággal használta föl a kormány e magatartását, és vagy tudatlanságból, vagy megbocsáthatlan szándékossággal igyekezett abból fegyvert kovácsolni a kormány ellen, mely nem védte, tán nem is védhette magát, nem akarva fölárni kártyáit.

Most már, mint a játszma folyamának bizonyos pontján, az ügyes partner kitalálhatja, mely kártyák lehetnek annak kezében, a ki a skartot fölvette, úgy a gondolkozóbb, avatottabb politikus is kitalálhatja, hova tendál a kormány. A jó szándék lehetőségét pedig mindig concedálhatta, a háboru kezdete óta egész a mai napig.

A ki a keleti kérdés fölmerülésekor azt az első föltételt megengedte, hogy a keleten a keresztények állapotának meg kell javulni, hogy ott a portát hatalmi eszközökkel is kényszeríteni kell a konstantinápolyi értekezlet valóstítására: a ki ezt a kiindulási szempontot elfogadta, annak, a háboru eddigi folyamának egyes mozaikaira nézve, minők Szerbia, Romania szereplése stb. — lehettek eltérő nézetei, de az egész procedura

eddiggi menetét észszerűleg helyeselnie kellett a mi — osztrák-magyar — szempontunkból is.

Miben állott ez eljárás?

Miután a porta nem volt hajlandó a konstantinápolyi értekezlet határozmányait teljesíteni, ennél fogva beállott annak szüksége, hogy Europa hatalmi eszközökkel foganatosítsa e szabályokat, Oroszország a maga hivatásának tartotta vállalkozni ez executiora.

Eztingyen kívánni, plane Oroszországtól, naiv fölfogás leende. Senki más sem tette volna ingyen. Meg kelle egyezni vele bizonyos jutalomban.

Igen, de e jutalom a mi monarchiánk érdekeibe ütközött. Ergo a mi monarchiánk számára kelle kikötni oly compensatit, mely a foglaló Oroszország erőgyarapodását a mi párhuzamos erőgyarapodásunkkal egyenlitse ki. Ez csak oly világos, mint a kétszer kettő. Állítólag, e compensatio Bosznia és Hercegovina leende. Közvéleményünk fölháborodott e föltevésre. Mi szövetségesei vagyunk Oroszországnak! Mi tőle ajándékot fogadunk el. Bűnrészeseivé válunk, s ekként nem akadályozhatjuk meg Törökország e természetes szövetségésünk fölbontását.

Szörnyűség!

Hát ez valóban nem oly fejlemény, melyet óhajtanunk kellett volna, ha kikerülhettük volna. Keserű biz ez, majd olyan, mint az a pohár, melyet Krisztus urunk kiivott, de kiitta, mert e kinszenvedéssel az emberi nemet üdvözíteni akarta.

Bizony részünkre kétségkívül jobb leende, ha a török ma is egy életerős, a polgárosodásban Európával és velünk versenygeni képes, nagy óriás hatalom, ha

kivált ez esetben is az ő érdekei a mi magyar érdekeinkkel találkoztak volna. A mi különben még kérdés, mert hiszen mikor a török nagyon erős volt, akkor ugyancsak téptük egymást derekasan. Ámde talán most találkoztak volna érdekeink, és ez kétségkívül jobb leende reánk nézve, minthogy most Europa kénytelenítve lőn őt a keresztény polgárosodás útjából kissé odább, félrébb tolni.

De hát ez egyszer így van, így történt. És ennek nem mi, hanem maga a török az oka. Mi magunk is, ha Szécsenyi föl nem ver álmunkból, ha jókor a haladás útjára nem térünk, ha csak egy pár évet késünk, úgy fordul, rajtunk is keresztül csörtet a gőzzel haladó kor föltarthatlan mozdonya és szerepünk bevégződik vala ott, a hol kezdődött, 1848 ban.

Erről hasztalan tovább, elkopott, százszor ezerszer elmondott frazisokkal okoskodnunk. Ne is menjünk messzebb vissza, csak maradjunk a konstantinápolyi értekezletnél. Itt nem sikerült nekünk Európát meggyőzni, hogy a török modern kulturaképes, nem sikerült elhitetni, hogy az értekezlet határozmányai okvetlen valósulni fognak háboru nélkül, ennélfogva vagy Europa és Oroszország ellen védenünk kellett volna a törököt, vagy beleegyezni, hogy Oroszország kisértse meg az executiot. És meg kelle engednünk, hogy ezt kisértse meg, és csak egy esetben nem lett volna szabad azt megengednünk, ha fél Európával szembe kellett volna is e miatt szállanunk. És melyik ez az eset?

Ez az eset az, ha Oroszország kikötvén magának a jutalmat, vagyis ha az executiót és annak jutalmát el-

vállalván, területet, befolyást indul hódítani keleten, anélkül, hogy előre beleegyezett volna, hogy az ő hatalmi gyarapodásához képest mi is oly arányu hatalmi gyarapodásban részesüljünk, a mekkorát érdekeink megkivánnak! Ez oly megvetés, kicsinylés, semmibevevése lett volna a mi hatalmi állásunknak, melyért háborut kellett volna üzennünk azonnal, nem törődve azzal, van-e szövetségesünk, és nem törődve azzal, hányan vannak oda át ellenünk; és ha maga a dicsőséges Német- és dicsőségtelen Olaszország is mind ránk rohannak egyszerre! Mert akkor lettek volna érdekeink igazán, azonnal, eltűrhetlenül fenyegetve!

Gyermekes, együgyü beszéd, vagy az irigység élcelődése az, hogy mi Oroszországtól ajándékot fogadunk el Bosznia, Hercegovina képében. Nevetséges! Nem adnak ingyen a világon nem egy tartományt, de egy négyszög rófnyi területet sem, nem is adtak soha, és nem is fognak adni soha. Ez csak fallatio optica. Azért, ha nem harczol is érte az illető, ha keresztül szalmaszálat nem tesz, azért nem ingyen van az, tisztelt srciblifax barátaink. Ha odaadják, ne tessék hinni, hogy ez nagylelkűségből történik.

Eresszünk csak meg erre egy kis hasonlatot. A medve lekaszabol egy juhnyáját. Nem képes mind megemésztetni egyszerre, tehát őrzi a megmaradt részt. A farkas ott ólálkodik, meg a róka, lyéna, sakál s a többi apróság, de csak tisztességes távolban. Jó volna biz az nekik is, és elvennék azt ők is, ha mernék, tessék elhinni, nem szemérem tartja vissza őket, az »ajándék« elfogadásától. »Non olet« az a sok jó koncz nekik is, mint az egykori római császárnak.

Hanem az oroszán odamegy és elveszi a legneki-
valóbb darabot egész nyugodtan és méltósággal el-
költi ott helyben. S a medve örül és hálát ad az egek-
nek, ha őt nem bántja és a jóllakott nagy úr hagy még
hátra neki is a maradékból.

Igy néz ki az a »savanyu« zsákmányrész is, melyet
egy párisi élczelő reineckei észjárással »borravalónak«
nevezett el.

Mindamellett a pártjournalistika zajongása által
fölriasztott közvélemény aggódva szemlélte e fejleménye-
ket és még mindig egyre »timet danaos et dona feren-
tes.« És fölháborodása már annyira duzzadt, hogy majd
fölemelte a »házat« és a monarchia kormányosait, és
már-már tartani lehete, nem akasztja-e meg működését,
és nem történik-e az, a mi a Scylla és Charybdis kö-
zött evező hajókon szokott, hogy a megrémült publikum
odakapkod avatlan, gyakorlatlan kezével a nyugodt és
ügyes kormányoshoz, kiveri a jeléből és aztán épen ő
maga, oktalan ijedtségével idézi magára és a kormá-
nyosokra a katasztrófát?

VIII.

Valóban ha van valami, a mi azon aggodalmat —
a monarchia elszlávosításának aggodalmát — még azok-
ban is fölkeltheti, akik azt hiszik, hogy a kormány
(eddig eljárása után ítélve) épen a magyarságra alapítja
nagyszabásu keleti politikáját, ha van a mi még ezek
hátára is baljós sejtelmek kigyóit csusztatja, ugy az
csak ama gondolat lehet, hogy vajjon nem fog-e ezen
messze előre, nagy idő és tér arányokra tervelt politika

épen azon nemzeti elenmek ellenállásán hajótörést szenvedni, melyet épen ezen nagyszabásu program volt rég álmódott és hosszú türések szenvedések jutalmául kitűzött nemzeti nagysága és dicsősége ígért földére vezetendő.

Ki fogja-e találni, meg fogja-e érteni a tömeg e politika végcélját, és bizni fog-e föltétlenül az államférfiakban, a kik e czél felé törekeshnek, nem mindig egyenes, de sokszor mellék-, sőt olykor ellentétes utakon?

Mert hiszen ha mi is oly egyenes uton haladhatnánk, olyan egyszerű hajrá politikát követhetnénk, mint a minőt a negyven millió fejű német szörnyeteg követhetett! Azaz hogy, kérjük szépen, teljes igazság szerint még ez sem mehetett mindig egyenes uton, messziről ordítva, jelezve megindulását, mint a puszták föltétlen hatalmu ura, a fejedelmi oroszán. Ötven évig úgy meghuzta magát, úgy hallgatott, mintha kettőt se tudna olvasni. Az ötvenes évek alatt Romániáról is többet beszéltek, mint Poroszországról. És a németiség nem sürgette kormányát, hogy hirtelenkedje el a dolgot, rontson rá a francziára, osztrákra, és nem tartotta hazáárulóknak államférfiait, hogy azt nem cselekszi sebbel-lobbal, lóhalálában.

Pedig ugy-e bár, joggal sohajthatunk föl, hogy könnyű volt Bismarknak politikát csinálni, negyven milliónyi értelmes, gazdag, engedelmes, egységes némettel! És lám, mégis félszázadig kellett neki az önmegtagadás, tettetés ascetai politikáját követni! Mert nemcsak a hogyan, de a mikor is lényeges, döntő kérdés még az óriások vállalkozásaiban is.

Ha nem a kellő pillanatot találják el, hát a nagy vállalat dugába dőlt és újra egy fél századdal hátra vannak vetve! Nem elegendőleg nagy és fényes tanulság-e ez nekünk, a kik négy szerte kevesebb számuak vagyunk, és a kiknek mégis közel tíz szerte nagyobb számu ellenséggel lesz dolgunk? Nincs-e nekünk sokkalta nagyobb szükségünk anyagi erőnk mellé egy kis furfangra, politikára is? Boldogulhatunk-e mi enélkül?

Mennyivel nagyobb eszélyt, finesset, mi rendkívüli politikai érettséget igénylő a mi föladatunk!

Valamivel egyszerűbb, mert egyenesebb lehetne eljárásunk, ha magunk képeznénk magunkban egy önálló országtestet. Csakhogy persze így meg az anyagi, fizikai erőfeszítés volna határtalanul nagyobb, illetőleg a természeti lehetőség határain kívül eső! Hogy mi tíz milliónyi magyarság, erőt vehessünk a száz milliónyi szlávsaágon — ki hiszi, ki hiheti ezt?

Nekünk egy különféle sajátlagos érdekek fonalaival magunk köré gyűjtött conglomeratumra van szükségünk, erre az osztrák-magyar monarchiára tudniillik, mely már, szerencsénkre, előzetes politikánk folyományaként »adva van,« és a hivatásosztó gondviselés kegyelméből immár épen »készen« és azon alakban van, melyben nagy szabásu, eszélyes politikával cselekvésünket megkezdhetjük.

De ez alakban is mennyi újabb, különféle nehézség!

A monarchia nem homogen, a mi még hagyján, de fele részben oly elemekből áll, melyek fajilag vagy

vallásilag rokonok azon nagy egységgel, mely ellen védelmi, illetőleg hódítási műveletünknek irányulnia kell.

És még ez sem elég.

Ama nagy cselekvés, mely lételünket és pedig nem eddigi hatalmi állásunk pusztá védelmével — mert ez már nem elég többé — de annak kiterjesztésével biztosíthatja, e nagy cselekvés bizonyval nem parlamenti díkeziokból, népgyűlési tüntetésekből, de katoná vezényszóra, egy huron pendülő nagy hadi műveletekből fog állani.

Ilyen cselekvés sikeréhez még fajilag egységes nemzetek is czélszerűnek szokták tartani az ideiglenes katonai diktaturát, mennyivel inkább előnyös lehetne — ha lehetne — ez nálunk, a faji, vallási érdekek divergentiáival, ellentétességeivel szemközt! Ha lehetne mondjuk, mert hát kérdés: czélszerű, egyáltalán lehetséges-e ez nálunk, a hol az a nagy nehézség forog fönn, hogy a hadsereg vezénylete nem azon nemzet (a magyar) kezében van, melynek egyenes létérdekében indulna meg a nagy katonai művelet?

Nem-e rettenetes dilemma ez?

A magyar nemzetnek nincsen saját nemzeti hadserege; illetőleg a közös hadsereg nem kizárólag az övé, nincs az ő egyenes hatalmában. Épen ezt okból szükség van alkotmányos képviselőre, mert ezt tartja állami és nemzeti léte egyedüli biztosítékának. Katonai diktatúrától, absolutismustól irtózik, mert ez a diktatura, ez absolutismus nem lenne magyar. És pedig épen ez volna czélszerű a nagy hadi cselekvés sikere növelése végett. Ha erre van utalva egy homogen, mennyivel inkább egy heterogen birodalom, oly pillanatban és helyzetben,

mely őt létele biztosítása végett, támadó, hódító politikára utalja! És éppen egy oly birodalommal szemben, mely a támadó monarchia népessége egy harmadára nemzetiségi részint egyházi vonzerőt gyakorolhat!

Képzeltető-e e dilemmából más menekülés, mint ha ama nemzetet, mely e monarchia összetartó elemét, magvát képezi, e nagy föladattal szemben, e rendkívüli nehézségek közepette, mélységesen bölcs politikai előrelátás szent lelke szállaná meg, és meggondolván, hogy itt csak egy módja van szabadulásának, de az aztán a dicsőség és nemzeti nagyság eddig el nem ért mérvével jutalmazhatja is, az tudniillik, ha megértvén hivatását, bizván vezetői hazafiság és eszély sugallta intenióban, bizván abban, hogy a dynastia észszerűleg más politikát nem követhet, mint az ő érdekében állót, meggondolván, hogy e föltétlen bizalom kockázat ugyan, de azzal mindent nyerhet, a nélkül pedig okvetlen mindent elveszithet, — érett politikai eszélyével pótolná számbeli hiányát, és a helyett, hogy bizalmatlankodásával nehezítse vagy éppen meghiúsítsa az egy séges vezényletet igénylő cselekvést, egész erejével, lelkesedésével támogatná azt, jól tudván, hogy ha megmenti e monarchiát, akkor minden kétségkívül önmagát mentette meg, saját nemzeti létének és nagyságának alapjait tette le?

IX.

Igen, ha van ránk nézve veszély, az csupán emez eshetőségben képzelhető. Ha e monarchia döntő körei, a kiknek a hatalmi eszközök rendelkezésük alatt álla-

nak, kétségbeesnének a magyar nemzet politikai érettsége fölött és azt gondolva, hogy e kormányozhatatlan elemmel nem lehet megcsinálni ama nagy birodalmat, melynek itt a török uralom ürült helyét kell elfoglalnia, illetőleg azzal magát bővitenie, erősbitenie az orosz terjeszkedéssel párhuzamban, ha kétségbeestükben azt gondolnák, a mit egy egykori szerencsétlen nagyságunk, hogy: *Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo*, és vagy a német vagy a szláv elemmel lépnének »házasságra desperátióból« — akkor, no akkor, emberi elme ugyan nem képes elgondolni, mi lefolyása lenne e természetlen harcznak, de az bizonyos, hogy mindenestre kevesebb esélyünk nyílnék a menekülésre, és ha nem buknék is el e monarchia, (a mi ugyan kevésbé valószínű), de mi alighanem elbuknánk, — és legvalószínűbben, mint Sámsonok, a monarchia romjai alá temetkezhetnénk.

Mert mi ugyan azt hisszük, hogy amint e monarchia általunk született, nélkülünk soha meg sem alakulhatott volna, tehát nélkülünk fönn sem állhatna; de van e monarchiának még egy nálunknál is valódibb magva, mely mintegy a csirát képezi a magban, és ez a dynastia. A természet legnagyobb csodája az éltető lélek, az a láthatlanul parányi szikra, mely életet lehel a legnagyobb szervezetekbe. Ez a szikra e monarchiában a dynastia, és e monarchiát akkor jelöljük meg leglényegesebb nevével, ha ezt Habsburg birodalomnak nevezzük.

Ez a szikra nem fog még akkor sem lemondani e monarchia föntartásáról, ha mi arról lemondanánk, vagyis, ha vele meghasonlanánk e monarchia épsége

megóvásának módjaira nézve. Aminthogy nem mondott le eddigi ilyenmü kísérleteinknél sem, és a történet mutatja, hogy mindig neki lett igaza, mindig ő diadalmaszkodott. Ezuttal e meg hasonlítás veszélyesebb lenne ugyan mint bármikor, épen azért, mert a mi nemzeti létünk bukásával végződhetnék. De azért a dynastia s illetőleg a központi hatalom most se mondana le a monarchia megvédéséről, ha az nem lehetne is többé magyar. Választani fogna a másik két elem között, s megkísértené azok egyikének vezérletére alapítani e birodalmat.

Sikerülne-e e kísérlet, az már ránk nézve mindegy lenne. Ha meghaltunk, már nem sokat határoz, hova olvadtunk, mindössze is kevésbé lenne ránk nézve hizelgő, ha e monarchia nélkülünk is tudna még tengődni egypár esztendeig.

X.

És pedig úgy van. Ha e monarchia csak abszolutizmussal lenne összehartható, akkor abban egy nemzetiségnek kellene uralkodni, ha pedig egészben vagy részben alkotmányosan kormányoztatik, akkor egynek a többi közül kell praeponderálni. Két egyenlő hatalom egymás mellett fenn nem állhat.

E praeponderáló szerepre politikai szempontból mi lennénk leginkább hivatva. Legfőképen azért, mert mi vagyunk az az egyetlen nemzetiség, melynek egyáltalán semmi kedve a két nagy szomszéd állam közül akármelyikbe is beleolvadni. Mi lennénk tehát a legmegbízhatóbbak.

De meg tagadhatlan az is, hogy képesség dolgában is leginkább mi volnánk erre valók. Van elég műveltségünk, berendeztük államunkat nyugat-európai mintára, s a »kulturnép« ezímet már csak az irigység tagadja meg tőlünk. Aztán a mi fő, katonai erényekben mi volnánk itt az eminensek, és ezt már az irigység sem meri tőlünk megtagadni. A küldetéshez pedig, mely az e monarchiában vezérkedő elemre hárul, mindenekfölött katonai erények szükségesek. Hóditanunk kell szellemmel, műveltséggel, de fegyverrel is.

Ha a török uralom alól megmenekült népek mindnyájan a műveltség ama fokán állának, melyre már mi eljutottunk, akkor e conglomeratum egy alkotmányos szövetségbe állhatna talán. Akkor talán valósulhatna Kossuth álma a dunai confoederatióról, akár phrygiai főveg alatt. Azaz hogy így még akkor is aligha.

Mert azt látjuk, hogy ilyen confoederatio vagy csak mint semlegesített terület, vagy csak oly geográfiai helyzetben állhat fenn, a minő Amerikának van. Akinék tudniillik nincsenek monarchicus szomszédjai, sőt egyáltalán nincsenek szomszédjai.

De e ponton, három császárság és egy királyság közé ékelve, nemcsak mint köztársaság nem, de mint alkotmányos szövetség sem volna életképes az osztrák-magyar szövetség, ha még a délszláv tartományokat is magához csatolja. Alkotmányos lehet legfőlebb a magyar meg a német elem, de a többivel olyatén viszonyban kell állania, mint Nagybritannia Indiával. Az alkotmányos angol nemzet királynéja uralkodik az indiai császárság fölött. Victoria először angol királynő, és csak azután indiai császárné.

Az annektálandó délszláv tartományoknak nem-csupán azért nem lehet alkotmányt adni, mert legelőször is, és mindig azt dekretálnák, hogy ők el akarnak válni, vagy minket meghódítani; — de azért sem, mert nem érettek még ez állapotra. És ez oly szempont, mely még a liberalismus szempontjából is teljesen jogos.

Ha a török alól, ahol még harangozniok sem volt szabad, a mi kezünkbe kerülnek, — nyereségük, haladási képességük kétségtelen. A török uralom alatt két akadályuk volt: nyelvi és vallási. Nálunk nem lesz egyik sem. Harangozhatnak, tanulhatnak, vagyonosodhatnak. A mi monarchiánk szlávjai műveltebbek az oroszországi szlávoknál. Ez elég bizonyság. Csak conspirálniok nem lesz szabad ellenünk az orosz hatalommal, és erre nem is lesz észszerű okuk, mert mi nem akarjuk, nem is volnánk képesek őket denationalisálni, ellenkezőleg, még specialis délszláv nemzetiségüket is megőrizhetik alattunk, míg az orosz ettől is megfosztaná őket. Nem is attól tartunk mi, hogy ők maguk jó szántából fognának oroszszá válni, hanem az orosz fogná őket azzá tenni, és e célból örökké szűtyongatni. És ezt csak úgy akadályozhatjuk meg, ha őket tőlünk függő állapotba hozzuk. Ezt meg kell akadályoznunk, mert ezt követeli az önvédelem elve, melyet a szent irás is megenged, sőt parancsol. Ha nincs más választás, mint hogy meghódoljunk vagy hódítsunk, csak a gyávaság sugallhatná az előbbi.

E föladatra tehát katonai erények kellenek. És ezekben nem panaszkodhatunk az anyatermészetre. Mi akadályozhatna tehát bennünket, hogy e hivatás teljesítésére vállalkozzunk?

Egyes egyedül saját tévedésünk, s illetőleg abbeli tulajdonságunk, melyre czélozva egy bécsi közlöny így jellemze bennünket: *schwer lenkbare Nation*. Olyanok vagyunk, mint a nagy kalapács; nagyokat lehet velünk ütni, de nem lehet könnyeden, sebesen forgatni. Pedig olykor a sebességben, a gyorsaságban a diadal kulcsa. És most sincs veszteni való idő. Át kell értenünk gyorsan hivatásunkat, föladatunkat keleten, mert vagy megelőz bennünket a monarchia egy könnyebben »lenkbar« eleme, vagy elhódítja előlünk a keletet az orosz és mindkét esetben végünk lehet!

»Schwer lenkbare Nation!«

Van ebben dicséret, de van megrovás is. Van e tulajdonságban sok előny, de van hátrány is. Azt jelenti, hogy az ilyen nemzetet nehéz meghódítani, de nehéz vele hódítani is. Illetőleg: nehéz megnyerni az ő kedvét, akarátát erre, mert önfejű, okoskodó, kényelmeskedő. De ha erre lelkesedését, elszántságát megnyerted, meghódíthatod vele a világot!

No már pedig most épen erre volna szükség. Még pedig nem csupa merő virtusból, dicsvágyból, de valósággal életszükségből. Olyan válut előtt állunk, hogy vagy nekünk kell hódítanunk, vagy minket hódítanak meg. És már most ennél fogva nagy baj lenne, ha erre nem tudnánk kedvet kapni.

Mert most egyszerre oly helyzetbe jutottunk, mint az a lovas, a kit rablók üldöznek és ezek elől sebes futtában egy oly széles tátongó örvény elé ér, melyet ily kétségbeejtő kényszer nélkül csupa bravourból átugratni soha esze ágába se jutna. Most is meghökken, megborzad, tétováz egy pillanatig, de aztán neki rugtat

és átszökik rajta. És ezzel megmentette életét, és egyszersmind megszerezte a legnagyobb bravour dicsőségét!

XI.

Ez a mi helyzetünk a szláv egység, illetőleg az orosz hódításvágygyal szemben.

Az örvény irtóztatón mély és széles.

A gondolat, mely minket visszatart, mely miatt habozunk, az az aggodalom, hogy a hódítandó szláv elemet nem leszünk képesek dominálni, megemészteni, birodalmunk egységének javára fölhasználni. Persze, hogy azzal az idiota, öngyilkos nemzetiségi politikával, melyet itthon követünk 1867 óta, ezzel okvetlen fejünkre növesztenők még a hazai idegen elemeket is. De az alternativa nyilván úgy áll, hogy ha nem leszünk képesek megemészteni mi, akkor meg fog emészteni minket ő. Ennélfogva tán még is jobb lenne megkísérteni, ha nem bírnánk-e vele?

Avvagy kérjük, hogyan, mely állapotban lesz ránk nézve a délszlávság kevésbé veszélyes, akkor-e, ha magunkhoz csatoljuk, vagy ha engedjük őket egyenest Oroszországhoz csatlakozni?

Kinek hatalmi körébe essenek a délszláv népek?

A törökről már szó nem lehet. Hiszen ez eddig sem volt képes megakadályozni, hogy kiszabadulásuk végett az oroszszal conspiráljanak. Hogyan lenne képes ezután? Világos, hogy itt nem lehet szó másról, mint rólunk és az oroszról. Ezért van a keleti kérdés most

már mi hozzánk átjátszva. A keleti kérdés nem volt, hanem lesz. És ennek lefolyása fogja eldönteni, igaz lesz-e a híres mondás, hogy a magyar is nem volt, de — lesz!

XII.

A mikor a politikus nem számíthat biz onyosra akkor a valószínűbbre kell számítania. A mikor még erre se lehet, akkor választ a lehető és lehetetlen közt. Ha mi nem vagyunk képesek fölölelni még a török délszláv tartományokat, ha mi azokhoz nyulni is félünk, hát azokkal is csak az az Oroszország növekedik, erősödik, melyet ellenzéki sajtónk csodálatos ellenmondásban, ugyanazon lélekzettel, melyben e tartományoktól ijedez, minden áron gyöngíteni akar. És ha erősödni hagyjuk Oroszországot, nem-e bizonyosabb vagy legalább könnyebb ennek diadala fölöttünk, mint ha nem engedjük őt közvetlen erősödni?

A hódításnak, terjeszkedésnek jelen korunkban csak egy jogosult célja van és ugyanebben rejlik lehetősége is: a mivelődés, polgárosodás terjesztése. Miért volt lehetlen Austriának a német és olasz hegemoniára való törekvése? Mert absurd, természetlen és nevetséges az gondolatnak is, hogy Austria civilizálja a műveltebb, előhaladottabb Német- és Olaszországot. Ezért lett onnan kiakolbólitva és megmutatva neki az irány, a merre terjeszkedhetik: a félbarbár délkelet. Egyáltalán Európát egy nagy gondolat látszik áthatni; az, hogy miután e földrész nagy része immár egyaránt művelt, polgárosult — e nagy rész, melyhez mi is tar-

tozunk, ne akarjon egymástól foglalni; a polgárosodás magasra törő sasai ne akarják egymás szemét kivájni; hanem menjenek keletre, délre és hódítsanak ott.

Európának Ázsia és Afrika van kijelölve hódítási, terjeszkedési tárgyul. Maga Oroszország is ne kereskedjék itt többé, és épen ő legkevésbé; ő csak a messze Ázsiában találhat a maga számára, az ő »hátramaradt előhaladtságához« relative illő hódítást. Kiterjedt határai, Angliának pedig tengeri utjai megengedik, hogy amaz China, emez a csöndes tenger körül keressen tért civilizáló küldetésének. A hozzánk közel eső délkelet a mi föladatunk körébe esik. És ha erre képeseknek nem érezzük magunkat, akkor bevallottuk magunk, hogy fölöslegeseek, haszontalanok vagyunk, uralmunknak jogosultsága nincsen, és akkor e szerep másra hárul, a németre, vagy csakugyan magára a szlávra.

A mi ellenzéki sajtónk, midőn erre minket képtelennek tart, egyszersmind abba az absurdumba esik, hogy a nálunknál sokkal polgárosulatlanabb mohamedán törököt tartja képesebbnek a keresztény európai polgárosodás terjesztésére, holott a törökségnek nemcsak mohamedánsága intézménye maga képtelenebb erre, de még számaránya is kisebb a mienknél. Terringettét! A pár millió európai török lenne képes — szerinte — polgárosítani a 15 millió szlávtságot, de a husz millió magyar-osztrák elem erre már képtelen volna? Ergo minden áron tereljük vissza e 15 millió szlávtságot a török uralma alá. Ez okból, e czélból kellett volna megtámadnunk Oroszországot a mult tavaszon, hogy visszaverjük (ha tudjuk, Európa ellenzése

daczára?) és aztán ha ez sikerült, egy csepp tartományt se vegyünk el tőle, hagyjuk meg nála mind a szlávsgot, mind, hogy Oroszországnak még dühösebb satellesei legyenek, hogy újra és örökösen conspiráljanak, és a mi háborunk sisiphusi munkája permanenssé legyen!

Minő piramidalis badarság!

XIII.

És a midőn ellenzéki sajtónk iszonyodik Boszniától, ugyanakkor nem fél Oroszországtól, nem egész Európától, nem Németországtól, nem a délszláv keresztények elkeseredettségétől, lázadásaitól, és sürgeti a kormányt, hogy üzenjen hadat Oroszországnak és védje meg a török porta integritását. Nem is hederítve arra a kis körülményre sem, hogy a délszlávok, ha egyszer már kiszabadultak a török uralom alól, és már majd csak az orosz vagy a mi monarchiánk protectorátusa közt kellend választaniok, kétségkívül kevésbé lesznek ingerültek ellenünk, sőt tán még helyel-közzel hajlandóbbak is hozzánk, mint Oroszország absolutismusa és egységesítő törekvése vasabroncsához, — mintha tavaly támadjuk meg azt az Oroszországot, mely őket fölszabadítani ígérte a török mohamedánság — nemzetiségileg és vallásilag, tehát kétszeresen idegen — uralma alól!

A török integritás megőrzése nem czélja többé Európának, mert nincs haszna belőle a polgárosodásnak, sőt ellenkezőleg: kára volna.

Európai — polgárosító — szempontból volna még nagyobb okunk is Oroszország ellen föllépni, és ez nem lehet más, mint Lengyelország. És meglehet, hogy eljön az ideje ennek is. De ha eljön, csak épen azon politika kapcsában és következményeképen, mely ma a keletet átalakítja.

Ez csak egy igen nagyszabású, három világrészre tervelt nagy átalakulás folyamánya lehet. A három császár szövetsége enged valami ilyesre következtetni. Elhöz ugyanis még nagyobb átalakulások előzményei szükségesek. De azok után, melyek két évtized alatt végbementek, a német, olasz és keleti kérdés megoldása után, ez sem látszik lehetlennék. Ez a dessert, ez a csemege a nagy lakoma után, de ellenzéki gyermekeink mindjárt ezen szeretnék kezdeni az ebédet, hogy ezzel étvágyukat, gyomrukat elrontván, a többi ételek bevételére képtelenné tegyék magukat.

Lengyelország felszabadulása attól van föltételezve, hogy Német- és Oroszország más oldalról compenzáltassanak, Pozen és Varsó elvesztéseért.

Ama tervnek, mely a három császár szövetségét összetartja, szálait nagyon messze kell keresnünk. A körülmény, hogy Anglia nyugtalankodik, hogy monarchiánk nem akar vele szövetkezni, (ugy értve a szövetséget, hogy monarchiánk a három császár szövetségéből ki és ellene Angliával lépne szövetségre), e körülmény azt sejteti, hogy a három császár szövetsége oly messzeható tervet »contemplál,« — mely alighanem Anglia rovására szerez kárpótlást Ázsiában Oroszországnak — talán Lengyelországnak fölszabadításáért.

Ez mindenesetre oly merész terv, melyet némi

óvatossággal lehet csak combinációba venni, de a jelek olyanok, hogy nem tűnik föl valószínűtlennak. Már maga Lengyelországnak teljes nyugalma a jelen háboru alatt is, jelent valamit. Nagyon ki van merülve a nagy beteg, az való, de alighanem rángatóznék legalább, ha valami titkos ígéret balzsama nem enyhitené sebeit. Nem Oroszország részéről, mert annak nem hisz, de tán nyugoti szomszédja és keleti jó barátja részéről.

Ki tudja; ily nagy, általános átalakulások közeppette mi sem lehetlen — ki tudhatja, nem egyezett-e meg a három császár abban, hogy Németország Pozenért, Oroszország nagy Lengyelországért valahol másutt nyernek kárpótlást?

Mert az is áll, hogy ha Bismark keletre utasítja monarchiánkat, ha mi egy nagy keleti (magyar) birodalmat akarunk itt alkotni, akkor Oroszország és a hozzá szító szláv elemek ellensúlyául a magyar, osztrák német, görög, román elem nem látszik egészen megnyugtatólag elégséges összetartó elemnek. A lengyelnek e szövetségbe vonása nagyon kívánatos lenne.

Hátha Oroszország — ez már nagy szó, de ha a három császár szövetségnek egészen természetes alapot akarunk találni, ezt is szabad egybevetésünk körébe vennünk — hátha Oroszországnak oly compensatio van szánva monarchiánk érdekkörén kívül, — (és ezt kereshetjük Bulgarián túl akárhol) — melyért Oroszország talán ösztöntén lemond a monarchiánkkal való erőszakos összeütközés és élethalálharcz kockázatáról; Németország kikerekedik még jobban, Olaszország is: és ekkor a két utóbbi természetes szövetségese, támogatója lesz ama nagy keleti birodalom-

nak, melylyé monarchiánk a török porta örökségének elfoglalásával átalakul és a mely Lengyelországban teljesen elegendő gátot nyer az orosz terjeszkedés ellen, és aztán előáll Európára nézve, tán nagyobb általános rázkódás nélkül is, ama rég sovárgott, és a hosszú vonaglás után meg is érdemelt, ha nem is örök, de tartós béke arany korszaka, a melynek végre különben is be kellkövetkeznie, mert hiszen a fülíg fegyverkezett-ség állapota immár a türhetlenség fokozatához közelit, és annak véget kell érnie akár egy általános európai háboru, akár maga a fülíg fegyverkezett-ség okozta közös pénzügyi kimerültség folytán?

És mért ne történhetnék ez utóbbi, s nem okvetlen az előbbi, az általános conflagratio következtében? nem eleget háboruztunk-e eddig is? nincs-e már az európai természetlenségek kérdéseinek nagy része megoldva? Nem érthetne-e Europa egyet már egyszer arra nézve, hogy örültként ne tépje örökké önmagát, hanem a túl-népességéből és magas luxuriosus culturájából eredő lázas tettvágyának a tohonya, a renyhe Ázsiában, Afrikában keressen kielégítési tért?

Minő perspectiva!

Ábránd, képzelgés, álomkép!

Hát hiszen jó, jó; tudjuk biz azt, hogyha tán valósulhat is, messze van odáig, és tömérdek szörny állja utját e tündérkertnek.

Am tekintsük ábrándnak, ne is építsünk rá semmit bizonyosként. Ingyen, vér nélkül, még pedig sok vér nélkül, ne reméljünk egy nagy birodalmat megalapíthatni. De a politikusnak gondolni kell mindarra, a mi lehetséges, a mi egyáltalán nem lehetlen, és e lehetőség-

gek közül választani ki a legközelebbit. De ismerni kell a legtulsó lehetőségeket is, mert olykor azok teljesülnek be.

Avagy ezelőtt husz évvel nem ily ábrándkép volt-e, — vagy még az se volt, mert kevésbé mertünk felőle álmodni — Olaszország, Németország egysége, Ausztria-Magyarország új közjoga, azzal a férfival élén, akinek, mint látjuk, meglehetősen jogosult okai voltak erről a nagy átalakulásokról álmodozni . . . .

És ezek az eddigi nagy átalakulások végződhetnek-e a jelen háború fél-alkotásainál? a sanstefanói békeelőzeteknél? Nem okvetlen vissza kellene alakulni a világnak a Világos és az 1852. deczemberi államcsíny utáni állapotra, vagy pedig befejeződnie kell az új elven alapuló rendezkedésnek?

Vagy tán befejezetlenül marad Európa új államrendje, mint a Bábel tornya?

Nem, a visszamenés előttem lehetlenebbnek látszik; egy nagy kezdetnek kell hogy nagy legyen a vége is.

De sorát kell várni mindennek. A dessert utoljára jön. Ne akarjuk azon kezdeni. Ne akarjunk a gyeplok közé kapni száz kézzel, mert így fölborul a szekér. És nem fogunk oda kapkodni, ha megértjük vezetőink terveit, azok végczéljait. Ők azt nem mondhatják ki ép úgy, mint a hadvezérek. Mi azt csak kitalálhatjuk . . . . Ellenkezni csak akkor volna helyén, ha oly lépés történnék, mely föltétlenül és egyszerre kizárná a helyes, az egyedül üdvös végczél utáni törekvés lehetőségét.

De ilyesmi eddigelé még nem történt.

Sőt ellenkezőleg, akkor történt volna tán, ha ellenzéki áramunk akarata érvényesül mindjárt a tavali bizonyodalom kezdetén.

XIII.

Tehát háborúval vagy háboru nélkül Oroszország ellen, a kelet a mienk, a mienknek kell lennie. Vagy mi is elolvadunk, kozákká leszünk. . . . Európával egyetemben. Mert akkor Európa is azzá lenne. Az égre! ha Oroszország elfoglalja európai Törökországot, elfoglal minket, nem végig taposhat e velünk Európán az atlanti oceánig? Ellenállhatna-e egész nyugat a roppant erőnek? Elbódulhat-e annyira a művelt nyugot, hogy ilyesmit megengedjen?

Nem, Európa ép azért engedte meg Oroszországnak, hogy tolja ki innen a törököt, mert azt látta, hogy az nemhogy gyöngíteni volna képes az oroszot, nem hogy ellenállani tudna neki, de ha még soká itt csibukol, alkalmat ad az orosznak úgy megerősíteni hatalmát, olyanmire meghódítani keletet, hogy azután már nehéz lenne azt tőle visszavennünk. Pedig vissza kell vennünk; igen, nem ő tőlünk, de nekünk kell, és mi fogjuk tőle visszavenni azt is, amit most talán nem akar kiadni kezéből. Hol van az megírva, hogy mindig mi legyünk a lefőzöttek? Kétszer egymásután, ugyanazon vastag fogással, nem egy monarchiát, de egy valamire való politikus czizmadiát sem főznek le.

A török helyét egy erre hivatottabb hatalomnak kell betölteni, és az mi vagyunk. A török nem volt képes elvonni e népeket az orosz befolyás

alól, mert török nyelve, mohamedan vallása áttörhetlen falat képezett közöttük és a korszerű haladás között. Azért a török nem mert e népek kezébe fegyvert adni, és ő maga sokkal gyöngébb, semhogy az oroszoknak el-lentállhatott volna. Mi e népek előtt megnyithatjuk az anyagi jólét és művelődés ajtait, de a melyek mögött vaskarral kell őket állanunk hogy azokon az oroszhoz át ne surranjanak; mert mi megnyerhetjük azon elemeket is szövetségeseinkül, akiket a török nem volt, nem lehet képes megnyerni, minők: a görög, román, örmény, a katolikus, a mohamedan szláv; és azonfelül európai műveltségünk, államunk rendezettebb volta, aránylag hasonlíthatlanul nagyobb értelmiségünk, nagyobb hadseregünk, jobb közigazgatásunk stb. erejénél fogva az orosz hatalommal szemben szintén sokszorta erősebbek vagyunk a töröknél.

Könnyű munka nem lesz, az világos. Lesznek óriási nehézségek. De éppen azért nem lehet hebehurgyán, hajrá politikával eljárunk. A kerek világon, a történelmi időben nem volt nehezebb, bonyolultabb politikai föladat, mint a mi reánk vár!

Nagy bátorság, nagy eszély, nagy erkölcsi, szellemi tulajdonok egyaránt szükségesek; furfang és lelkesedés, mérséklet és vehementia fölváltva, és mindegyik a kellő pillanatban, se korábban, se később!

Kevesen vagyunk, de a politikai érettség, az eszély természetes adománya meg sokszorozhatja erőnket, ép úgy, mint egy ügyes vívómesterét a testileg erősebb, de tudatlan ellenféllel szemben.

Bátorságunk nem hiányzik. Ma készek volnánk az orosz megrohanni. E bátorság nagyon becses tulaj-

don és lesz rá szükségünk. De csak várjuk be a kellő pillanatot. Soha sem az volt hibánk, legnagyobb katasztrófáink soha se abból származtak, hogy meg tudtunk volna ijedni, bár akkor is, mikor ez már hasznos lett volna ránk nézve. Mindig inkább abból származtak szerencsétlenségeink, hogy többet mertünk, mint a mennyit lehetett, kellett volna mernünk. Az ilyen nép alkalmas a nagy szabású politikára; az ilyen nemzet, melynek képzelmet, kedélyét a filiszteri középszerűség nem képes ingerelni, ép akkor van elemében, ha nagy, rendkívüli czélt tűznek eléje; ha csodákat kell művelnie. Csak abba tévedhet, ha vagy hamarabb indul, vagy később állapodik meg, mint a mikor kellene. Ettől a hibától óvjanak meg vezetőink! Fiatallal erő, vén elme veri meg a hadakat — tartja egy régi közmondásunk, tartsuk ehhez magunkat.

Ha háboru nélkül meg nem óvhatjuk érdekeinket, ha a fönnebb vázolt hivatásunk elé Oroszország gátakat akar gördíteni, ne tartson senki attól, hogy e harez előtt ki fog térti és kapitulálni az osztrák-magyar monarchia. De várjuk be, mint alakul a kelet az orosz executio után közvetlen, mily állást foglalnak el maguk a fől-szabadított tartományok, Szerbia, Románia, Bulgária — Oroszországgal szemben? Mekkora női ki magát Görögország? Hogyan alakulnak netán újabb europa-i szövetségbe a többi hatalmak?

Ha várhatnánk, ez sajátlagos magyar szempontból nem ártana, sőt nagyon kívánatos volna. A míg a közös hadsereg főtisztai és tábornokkarának állomásait a megfelelő arány-

ban magyar emberek foglalnák el. Ez nagyon lényeges kellék....

A 67-i kiegyezés létrejöttének napjaiban magánkörökben beszéltek, hogy az az államférfi, a kinek akkor is, most is oly kitűnő vezérszerep jutott monarchiánkban, a koronázási nagy actus után haza menve, így sóhajtja föl egy bizalmas kis körben: »No most már még csak 20 esztendei béke, aztán — Magyarország biztosítva van!«

Azóta 11 év tölt el, és úgy látszik, ez az államférfi még az éveket is »knapp« számította ki messzemenő tervében.

Lehet, hogy még várunk kell. Lehet, hogy a nyitány után egy kis szünet következik, míg a függöny fölgördül.

Az bizonyos, hogy a keleti kérdés nagy drámája még csak akkor kezdődik, ha majd ránk kerül a sor, ha elkészülvén mindenképen, kívül belül, mi huzzuk majd ki a kardot és azt mondjuk Oroszországnak:

»A nous deux donc!«

